

УДК 331.556.4

Географічна структура української еміграції: аналіз існуючих тенденцій та перспективи подолання проблем

Шиманська К.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки
Житомирського державного технологічного університету

Зовнішні міграційні потоки українців для тимчасової роботи або місця проживання збільшують існуючі соціальні, демографічні та економічні проблеми природного відтворення населення України. Метою дослідження є аналіз географічної структури української зовнішньої міграції і визначення основних її тенденцій на сучасному етапі європейської інтеграції України. У дослідженні аналізується стан і тенденції еміграції з України на основі показників осередків українських мігрантів у країнах призначення. В ході дослідження встановлено, що пріоритетними напрямками української еміграції є США, Німеччина, Польща, Чехія, Великобританія, Італія, а також Росія, Ізраїль, Іспанія, Португалія та Канада як країни з великими осередками мігрантів з України. Це викликає значну привабливість цих країн з точки зору легкої інтеграції мігрантів в країні призначення на основі сформованого українського середовища.

Ключові слова: міжнародна міграція; зовнішня міграція; зовнішня трудова міграція; міграційна політика; еміграція; імміграція; мігрант.

Шиманская Е.В. ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА УКРАИНСКОЙ ЭМИГРАЦИИ: АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩИХ ТЕНДЕНЦИЙ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРОБЛЕМ

Внешние миграционные потоки украинцев для временной работы или проживания за рубежом увеличивают существующие социальные, демографические и экономические проблемы естественного воспроизводства населения Украины. Целью исследования является анализ географической структуры украинской внешней миграции и определение основных ее тенденций на современном этапе европейской интеграции Украины. В исследовании анализируется состояние и тенденции эмиграции из Украины на основе показателей центров украинских мигрантов в странах назначения. В ходе исследования установлено, что приоритетными направлениями украинской эмиграции являются США, Германия, Польша, Чехия, Великобритания, Италия, а также Россия, Израиль, Испания, Португалия и Канада как страны с большими центрами мигрантов из Украины. Это вызывает значительную привлекательность этих стран с точки зрения легкой интеграции мигрантов в стране назначения на основе сформированной украинской среды.

Ключевые слова: международная миграция; внешняя миграция; внешняя трудовая миграция; миграционная политика; эмиграция; иммиграция; мигрант.

Shymanska K.V. GEOGRAPHIC STRUCTURE OF UKRAINIAN EMIGRATION: ANALYSIS OF EXISTING TRENDS AND PROSPECTS OF OVERCOMING PROBLEMS

External migratory movements of Ukrainians for temporary work or residence also increase existing socio-demographic and economic challenges, including decrease of the natural reproduction potential of Ukraine. The study aims to the analysis of the geographical structure of Ukrainian foreign migration and the defining of the main trends in current stage of European integration reforms in Ukraine. The study analyzes the state and trends of emigration from Ukraine based on Ukrainian migrants stocks indicators by countries of destination, published by the World Bank and the International Organization for Migration. It was determined that the priority vectors of Ukrainian leaving abroad are such countries as USA, Germany, Poland, Czech Republic, Great Britain, Italy. However, we should pay attention to Russia, Israel, Spain, Portugal and Canada as a country with too large Ukrainian migrants stock. This causes them significant attractiveness from the viewpoint of easy integration of migrants in the destination country based on formed domestic Ukrainian environment there.

Keywords: international migration; external migration; external labor migration; migration policy; emigration; immigration; migrant.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Існуючі проблеми соціально-демографічного та економічного характеру, зокрема, зниження потенційних можливостей природного відтворення населення України,

посилюється також проблемами, викликаними міграційним рухом українців за кордон у пошуках тимчасового місця праці, а подекуди і постійного місця проживання. «32% українців, – пише А. Косинська, – при можливості

виїхали б на постійне місце проживання за кордон. Здебільшого це молоді люди, вони такі прагнення пояснюють бажанням отримати кращу освіту за кордоном або ж зробити кар'єру» [1].

А у зв'язку з тим, що переважний вік трудових мігрантів становить до 44 років (45% мігрантів віком від 18 до 29 років, ще 40% – від 30 до 44 років [1]), суттєво загострюється і проблема забезпечення природного відтворення населення України, оскільки скорочується чисельність населення саме репродуктивного віку. Разом з тим, у всіх сферах суспільного життя активізуються особи та компанії, а подекуди і інституційні учасники (офіційні органи влади), які прямо або опосередковано пропагують активний виїзд молоді за кордон:

1) на ринку праці з'являються численні посередники, які активно займаються рекрутингом та працевлаштуванням українських громадян за кордоном, в багатьох випадках нелегально;

2) стають популярними приватні фірми, які надають «інформаційні послуги» з оформлення документів (знову ж таки, часто фіктивні) для отримання віз на в'їзд до країн ЄС та США;

3) на вітчизняний ринок послуг вищої освіти входять іноземні ВНЗ, які пропонують українським абітурієнтам суттєво легші (не у фінансовому плані) умови вступу на навчання або пропагуються легкі заробітки за кордоном (некваліфікована робота обслуговування) за численними студентськими програмами.

У зв'язку з цим аналіз географічної структури української еміграції дозволить виявити пріоритетні напрями виїзду наших громадян за кордон для подальшого аналізу дії інституційних, економічних, соціальних, політичних та інших факторів розвитку міграційних процесів на формування міграційних коридорів та в подальшому диверсифікувати положення міграційної політики України з урахуванням

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню питань міграції українців в цілому та розгляду її тенденцій та основних векторів присвятили свої праці В.А. Вовк [2], Г.І. Городецька [3], В. Лопух [4], О.А. Малиновська [5, 6], С.О. Полковниченко [7], П'ятковська О.Р. [8], М.Ю. Серпухов [2].

Слід позитивно оцінити напрацювання В. Лопуха у сфері визначення факторів міграційних рухів українців до США як однієї з найпопулярніших країн їх призначення, зокрема виділено ним соціально-демографічну та

етно-культурну складову цього явища за основними його хвилями [4], тому. Зокрема, цікавою є розкрита ним ретроспектива генезису явища міграції українців до США, формування там української діаспори та соціально-економічні умови існування мігрантів [4, с. 48-52]. Подібне дослідження з соціо-демографічної точки зору відносно українських іммігрантів у Іспанії провела Г.І. Городецька [3].

Малиновська О.А. у своєму дослідженні провела глибокий аналіз історичних та інституційних передумов формування міграційної політики Португалії та визначила напрями можливого впровадження її досвіду для України, одночасно висвітливши процеси становлення та розвитку міграційних коридорів між даними країнами [5]. Крім того, вчена дослідила українсько-польський міграційний коридор в контексті його значення для розвитку двосторонніх відносин та особливостей розвитку [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, потребують більш глибокого дослідження географічної структури української еміграції, в тому числі трудової у зв'язку з динамічністю розвитку міжнародних економічних відносин у глобалізованому світі та появою численних геополітичних та інституційних факторів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз географічної структури зовнішньої міграції України та визначення її основних тенденцій на сьогоднішньому етапі євроінтеграційних перетворень в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Численні геополітичні та євроінтеграційні трансформації, які на сьогодні впливають на всі сфери життя українського суспільства чинять також значний вплив і на формування вихідних міграційних потоків, якими, на жаль славиться наша держава протягом всіх останніх десятиліть.

Так, Док'єр Ф. (F. Docquier) А. Марфук (A. Marfouk), К. Озден (С. Özden), К. Парсонс (С. Parsons) у своєму дослідженні в 2011 р. проаналізували географічну, гендерну та освітню структуру міжнародної міграції [9]. Як показують їх результати наукового пошуку, основними країнами походження стали у 1990-2000 рр. були Мексика, Індія, Китай, Великобританія, Україна, Буркіна Фасо, Росія, Італія, Німеччина, Філіппіни. З них всі, крім Буркіна Фасо та Італії стали головними країнами походження високо-кваліфікованих мігрантів, до них додалися Корея та В'єтнам

[9]. Тому виникає потреба більш глибокого дослідження географічної структури української еміграції, в тому числі трудової у зв'язку з динамічністю розвитку міжнародних економічних відносин у глобалізованому світі та дією численних геополітичних, економічних, соціальних факторів, а також появою інституційних умов, які уможливають нині виїзд українців за кордон.

П'ятковська О.Р. ідентифікувала наявність трансформацій географічної структури трудових мігрантів з України за основними періодами, зокрема: «1) до кінця 90-х років – міграція до Росії, Польщі, Чехії; 2) кінець 90-х – початок 2000 р. – скорочення частки мігрантів до Росії та активізація міграції до Греції, Італії, Іспанії, Португалії; 3) зменшення кількості мігрантів до Португалії та Греції, різке зростання обсягів міграції до Росії, США та Великобританії» [8, с. 26].

Полковниченко С.О. та В.О. Фуголь у своєму дослідженні європейського вектору трудової міграції населення України (2011 р.) зазначають, що «міграційна привабливість цього регіону пояснюється, по-перше, відносно м'якою міграційною політикою; по-друге, попитом на ринку праці країн ЄС як на некваліфіковану, так і на кваліфіковану робочу силу; по-третє, наявністю солідних етнічних общин, які сприяють прибуттю легальних і нелегальних мігрантів» [7, с. 188].

Як зазначають в своєму дослідженні В.А. Вовк та М.Ю. Серпухов, «відношення кількості іммігрантів до кількості робочої сили в країнах ЄС та Україні має діапазон від 0,073 до 3,582 відсотків, що не є критичним для ринку праці цих країн; масштаби внутрішньої міграції в країнах ЄС значно перевершують імміграційні потоки зовні, та знаходяться в діапазоні від 0,062 до 5,333 відсотків, що свідчить про наявність стимулюючої функції інтеграції для міграції населення» [2].

Зауважимо, що на момент вказаних досліджень міграційна політика ЄС дійсно була достатньо ліберальною відносно мігрантів зі Східної Європи. Разом з тим, значний приріст мігрантів у країнах ЄС, зокрема біженців призвів до загострення проблем соціально-гуманітарного характеру та поновив виникнення питань з боку держав-членів ЄС про посилення селективності міграційної політики ЄС. Так, у 2013-2014 рр. на 5,6% зріс притік гуманітарних мігрантів в країни Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD countries), а також на 2,1% – притік мігрантів, які переміщуються для возз'єднання сім'ї [10].

Тобто по суті поповнюючи ряди економічно неактивного населення та збільшуючи навантаження на соціальну інфраструктуру країни призначення.

Малиновська О.А. прогнозує підвищення ролі польсько-українського міграційного коридору на тлі останніх військово-політичних подій в Україні та аргументує це тим, що «війна та економічна криза призвели <...> до інтенсифікації міграції; <...> під впливом недружніх дій з боку Росії переорієнтація трудової міграції з України зі східного, російського, на західний, європейський напрям, що спостерігалася й раніше, прискорюється» [6].

Для цілей даного дослідження, зокрема аналізу стану та тенденцій розвитку зовнішньої міграції України, використано показники осередків українських мігрантів у інших країнах, оприлюднені Світовим банком [11], Міжнародною організацією з міграції [12] на їх офіційних сайтах та оцінки міграційних потоків, здійснені у аналітичних оглядах та тематичних публікаціях. Опрацювання показників осередків мігрантів проводилося за країнами призначення українських мігрантів у наступному порядку:

1. Розрахунок середнього арифметичного значення величини осередку мігрантів у країні призначення у шести роках (1960 р., 1970 р., 1980 р., 1990 р., 2000 р., 2015 р.). Розрахунок середнього показника осередків мігрантів дозволило виявити країни призначення, які протягом останніх п'ятдесяти років формували з Україною значні міграційні коридори.

2. Виділення країн призначення з найбільшим середнім показником величини міграційних осередків у досліджуваних роках.

3. Розрахунок темпу приросту величини осередків мігрантів за вибраними міграційними парами за два досліджувані періоди: 1960-2015 рр. (55 років) та 2000-2015 рр. (15 років).

Результати проведеного аналізу описаних даних представлено в таблицях 1 та 2.

Як бачимо з представленої таблиці, лідерами за чисельністю осередків мігрантів України протягом другої половини ХХ ст. та початку ХХІ ст. були та залишаються Російська Федерація, США, Казахстан, Німеччина, Білорусь, Італія, Польща, Ізраїль, Узбекистан.

Тенденції приросту величини міграційних осередків українців за кордоном протягом останніх 15 років продемонстровано на рис. 1.

Проте, всі вказані вище дослідники називають основними країнами-реципієнтами української робочої сили такі країни, як Італія, Чехія, Польща, Угорщина, Іспанія та Португалія.

Таблиця 1

**Величина осередків мігрантів з України у 1960-2015 рр., осіб
(у порядку зниження показника 2015 р.)**

№	Країна призначення	Роки			Середнє значення величини осередку мігрантів протягом 1960-2000 рр.
		1960	2000	2015	
1	Російська Федерація	3500317	3559975	3269992	3704016
2	США	381955	444101	345783	300413
3	Казахстан	419850	402671	338022	448899
4	Німеччина	2426	58163	261147	62716
5	Білорусь	122548	187293	225734	198681
6	Італія	817	13755	222241	40606
7	Польща	1177694	331462	206518	661343
8	Ізраїль	8094	56111	135112	42641
9	Узбекистан	0	162266	124602	129186
10	Чеська Республіка	4746	33595	97474	31306
11	Іспанія	31	18491	77420	16147
12	Канада	67976	53801	73108	57769
13	Молдова	186092	218596	64009	201205
14	Португалія	0	9843	45051	9152
15	Угорщина	12019	15422	34369	19666

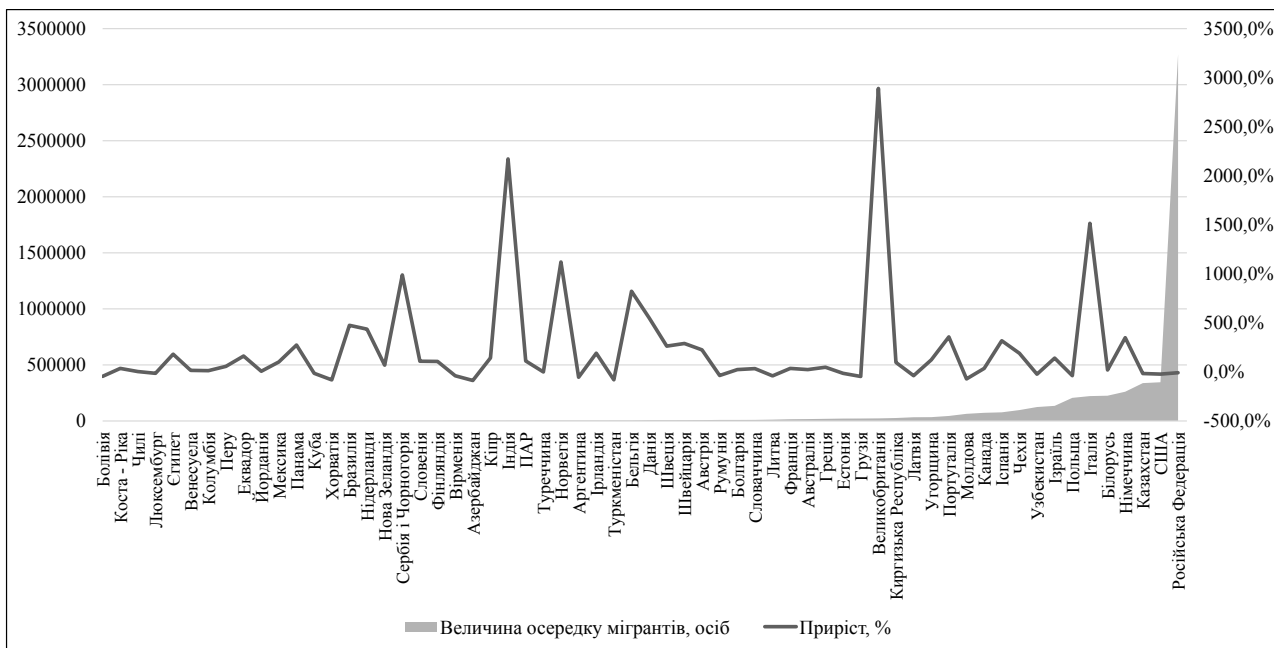
Джерело: розраховано за даними Світового банку [11] та Міжнародної організації з міграції [12]

Таблиця 2

Рейтинг країн за показником темпу приросту величини осередку мігрантів з України у 1960-2015 рр., осіб (у порядку зниження показника)

№	Країна	Темп приросту	№	Країна	Темп приросту	№	Країна	Темп приросту
1	Іспанія	249641,9	21	Австрія	1278,9	41	Білорусь	84,2
2	Італія	27102,1	22	Словенія	995,7	42	Естонія	43,3
3	Греція	17272,3	23	Об'єднане Королівство	874,4	43	Латвія	12,0
4	Данія	13111,5	24	Індія	771,2	44	Канада	7,5
5	Перу	11950,0	25	Нова Зеландія	692,1	45	Австралія	0,5
6	Ірландія	10766,7	26	Болгарія	509,4	46	Російська Федерація	-6,6
7	Німеччина	10664,5	27	Ліван	447,4	47	Сполучені Штати	-9,5
8	Венесуела	6933,3	28	Фінляндія	439,1	48	Казахстан	-19,5
9	Норвегія	6623,8	29	Словаччина	432,3	49	Мексика	-29,5
10	Єгипет	6266,7	30	Колумбія	343,1	50	Литва	-33,4
11	Йорданія	5125,0	31	Бельгія	336,5	51	Хорватія	-41,1
12	Сербія і Чорногорія	4953,6	32	Південна Африка	261,3	52	Киргизька Республіка	-59,3
13	Панама	4463,6	33	Швеція	250,5	53	Вірменія	-62,9
14	Люксембург	2816,7	34	Угорщина	186,0	54	Молдова	-65,6
15	Коста-Ріка	2550,0	35	Туреччина	168,4	55	Грузія	-66,1
16	Швейцарія	2268,8	36	Нідерланди	166,1	56	Аргентина	-69,5
17	Чеська Республіка	1953,8	37	Болівія	147,8	57	Туркменістан	-75,3
18	Кіпр	1638,1	38	Франція	129,2	58	Румунія	-77,3
19	Ізраїль	1569,3	39	Куба	96,9	59	Польща	-82,5
20	Еквадор	1504,0	40	Чилі	85,2	60	Азербайджан	-88,8

Джерело: розраховано за даними Світового банку [11] та Міжнародної організації з міграції [12]

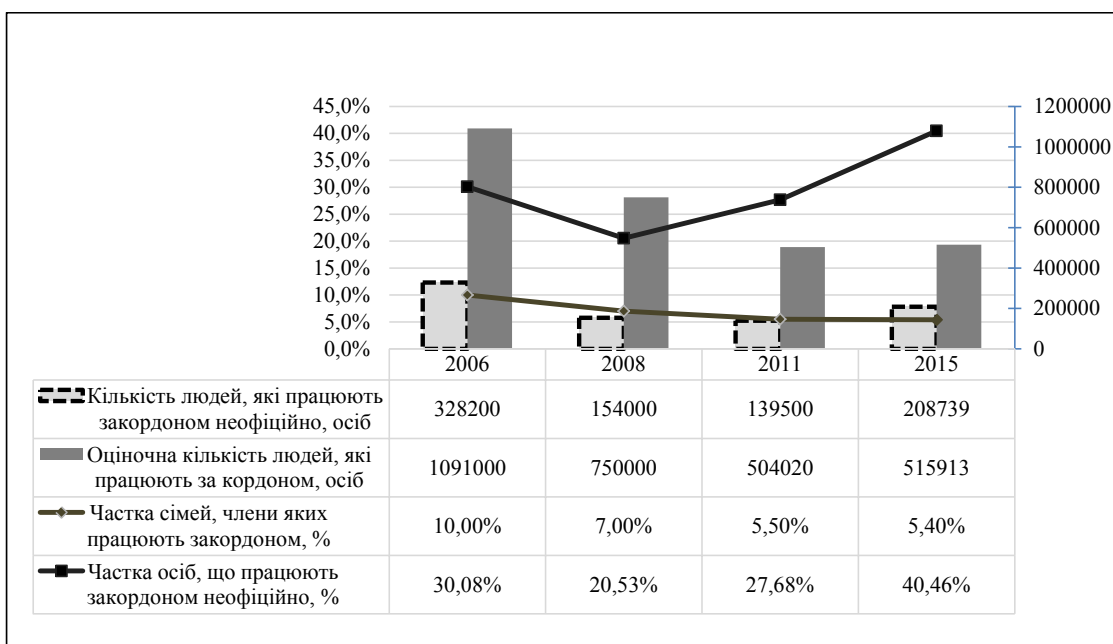
Рис. 1. Показники величини осередків мігрантів з України у 2015 рр. та темпу її приросту за період 2000-2015 рр., осіб

Джерело: розраховано за даними Світового банку [11] та Міжнародної організації з міграції [12]

За результатами дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні, проведеного у 2015 р. агенцією GfK Ukraine для Міжнародної Організації з Міграції [13], частка сімей (розширених), члени яких працюють за кордоном, становила 5,4% (для порівняння у 2011 р. вона склала 5,5%, у 2008 р. – 7,0%, у 2006 – 10,0%), разом з тим, неофіційна

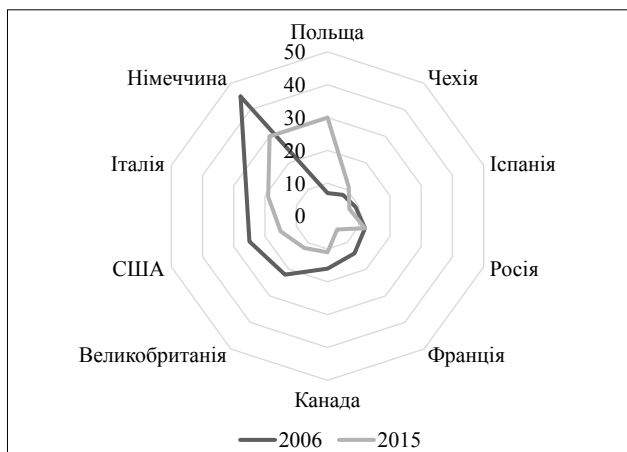
зовнішня еміграція суттєво зросла з 27,6% у 2011 р. до 40,5% у 2015 р. [13] (рис. 2).

Разом з тим, у 2015 р. найперспективнішими країнами призначення для міграції українці називають, в першу чергу, Польщу. Динаміка сприйняття українськими мігрантами країн з точки зору власних потенційних міграційних уподобань продемонстрована на рис. 3.

Рис. 2. Динаміка охоплення сімей України зовнішньою трудовою (у т.ч. неофіційною) трудовою міграцією

Джерело: за дослідженнями GfK Ukraine [13]

Рис. 3. Найбільш привабливі країни для роботи за кордоном (% респондентів, що назвали кожну країну)

Джерело: побудованого за даними GfK Ukraine [13]

Таким чином, як показують результати проведеного аналізу географічної структури української еміграції, пріоритетними напрямками виїзду наших громадян за кордон є такі країни, як США, Німеччина, Польща, Чехія, Великобританія, Італія; разом з тим, слід звернути увагу на Росію, Ізраїль, Іспанію, Португалію та Канаду як країни з також значними осередками українських мігрантів, що викликає їх значну привабливість з точки зору полегшення інтеграції мігранта у середовище країни призначення на основі сформованого там національного українського осередку. В подальшому результати даного аналізу можуть бути використані для ідентифікації системи інституційних, економічних, соціальних, політичних та інших факторів розвитку міграційних процесів.

Саме ці та інші фактори слід визначати базисними при формуванні положень міграційної політики та її адаптації до особливостей та параметрів міграційних коридорів та існуючого нормативно-правового та інституційного середовища міжнародних економічних відносин у сфері міграції.

Висновки з цього дослідження. У результатів представленого дослідження особливостей та тенденцій змін географічної структури української еміграції сформульовано

ряд висновків.

1. Загострення проблема природного та міграційного відтворення населення України пов'язано зі скороченням чисельності в Україні населення репродуктивного віку, а це в свою чергу викликано не тільки дією об'єктивних факторів погіршення економічного становища домогосподарств в нашій державі, але й негативними тенденціями у інформаційному середовищі формування міграційних мотивів (поява посередників з працевлаштування за кордоном без надання належної консультаційно-правової підтримки та захисту прав мігрантів, поява фірм з підготовки документів для отримання віз на в'їзд до омріяної мігрантом країни, пропагування виїзду абітурієнтів за кордон для здобуття освіти (без умови його повернення на батьківщину) або кількомісячних некваліфікованих заробітків за кордоном за студентськими програмами).

2. Проведений в ході дослідження аналіз географічної структури української еміграції дозволив виявити пріоритетні напрями виїзду наших громадян за кордон: США, Німеччина, Польща, Чехія, Великобританія, Італія. Крім того, слід звернути увагу на такі країни, як Ізраїль, Іспанія, Португалія, Канада. Це сприяє в подальшому ідентифікації системи інституційних, економічних, соціальних, політичних та інших факторів розвитку міграційних процесів, дію яких слід враховувати при формуванні положень міграційної політики, які слід адаптувати до особливостей та параметрів міграційних коридорів з метою її диверсифікації та в контексті існуючих міжнародних відносин України у сфері міжнародної міграції.

3. Описана вище міграційна ситуація в Україні ставить як перед наукою, так і перед практикою управління міграційними процесами питання вироблення виваженої міграційної політики, яка б не тільки сприяла упорядкуванню зовнішніх міграційних процесів в нашій державі, а й сприяла переосмисленню дії численних факторів та детермінант появи у населення міграційних мотивів для вироблення комплексної стратегії подолання численних демографічних, соціальних та економічних проблем, спровокованих масовою міграцією населення України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Косинська А. Де і ким у світі працюють українці: найцікавіше про заробітчани // 24 канал, URL: http://24tv.ua/de_i_kim_u_sviti_pratsyuyut_ukrayintsi_naytsikavishe_pro_zarobitchan_n677347
2. Вовк В. А. Сучасні тенденції міжнародної міграції робочої сили в рамках інтеграції України до ЕС / В. А. Вовк, М. Ю. Серпухов // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – Вип. 45. – С. 283-286, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2014_45_64

3. Городецька Г. І. Українські мігранти в Іспанії: оселення чи повернення? / Г. І. Городецька // Український соціум. – 2013. – № 2. – С. 25-40, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2013_2_4
4. Лопух В. «Четверта хвиля» іміграції до США: причини і мотивації / В. Лопух. – Демографія та соціальна економіка. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2006. – Вип. 2. – С. 44-53.
5. Малиновська О. А. Українсько-португальські міграційні зв'язки та паралелі / О. А. Малиновська // Демографія та соціальна економіка – 2005. – № 2. – С. 93-105.
6. Малиновська О. А. Українсько-польський міграційний коридор: особливості та значення / О. А. Малиновська // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 2. – С. 31-40, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2015_2_4
7. Полковниченко С.О. Особливості європейського вектора трудової міграції населення України / С. О. Полковниченко, В. О. Фуголь // Наук. вісн. Черніг. держ. ін-ту економіки і упр. Сер. Економіка. – 2011. – Вип. 3. – С. 186-191.
8. П'ятковська О. Р. Динаміка обсягів та географічної трансформації зовнішньої трудової міграції українців / О. Р. П'ятковська // Економіка розвитку. – 2011. – № 2 (58). – С. 24-26, URL: www.ed.ksue.edu.ua/ER/knt/e112_58/u112pjat.pdf
9. Docquier F., A. Marfouk, C. Özden, C. Parsons. Geographic, gender and skill structure of international migration: MPRA Paper No. 47917. – 2011, URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/47917/>
10. International Migration Outlook 2015: OECD, URL: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2015_migr_outlook-2015-en
11. Global bilateral migration: World Bank // <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=global-bilateral-migration#>
12. GLOBAL MIGRATION FLOWS: International Organization for Migration, URL: <http://www.iom.int/world-migration>
13. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна, 2015р. / GfK Ukraine для Міжнародної Організації з Мірації, URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/pres_kit_gfk_iom2015_ua_fin_3_2.pdf